

Dokument nr. I.

(1915)

Fra militærkomiteen.

Bebyggelse paa befæstningerne.

St. prp. nr. 26, 1915, side 36.

Til
Stortingets militærkomite.

I St. prp. nr. 120, 1914, om ekstraordinære bevilgninger til forsvaret blev paa side 69—77 redegjort for den bebyggelse, som departementet ansaa nødvendig for at besætningerne paa vore fæstninger kunde skaffes nogenlunde rimelige underbringelsesvilkaar. Det blev anført, at der efter en av ingeniørvaabnet og fæstningsartilleriet utarbejdet plan hertil anslagsvis vilde medgaa kr. 1 035 000,00, og herav blev overensstemmende med departementets forslag kr. 500 000,00 bevilget av Stortinget.

De erfaringer man senere har høstet under nøytralitetsvernet har gjort, at man delvis har maattet forandre planerne for bebyggelsen noget.

Paa grund herav har man, som nævnt i st. prp. nr. 26, paany indtat fæstningsartilleriets og ingeniørvaabnets uttalelse angaaende de byggearbejder, som det efter de indvundne erfaringer og under hensyntagen til den opførte bebyggelse i anledning av nøytralitetsvernets underbringelse ansaaes nødvendig yderligere at opføre.

Det er herunder fremkommet en række krav utover de tidligere opstillede, saaledes at det efter fæstningernes uttalelser nødvendige beløp betydelig overstiger det i st. prp. nr. 26, 1915, opførte beløp kr. 470 000,00, der er i overensstemmelse med fæstningsartilleriets og ingeniørvaabnets oprindelige forslag.

Departementet finder at maatte bli staaende ved dette beløp og foreslaar ved nærværende anledning opført følgende bebyggelse m. v.:

1. Agdenes.

Fæstningsartilleriet og kommandanten foreslaar bebyggelse til et beløp av kr. 42 000,00. Departementet optar i det væsentlige dette forslag og opfører derhos som nedenfor nævnt et beløp til krigsunderbringelse i batteriernes nærhet.

Ved den nu bevilgede bebyggelse sammen med utbedret kanonskur m. v. faaes paa Brettingen underbringelse og spiserum for artilleriavdelingens officerer samt for stør-

steparten av artilleri- og signalavdelingernes underofficerer og menige.

Da fæstningens hovedkommandoplads skal ligge paa Brettingen, maa kommandanten med stab saavel under mobilisering som under regimentssamlinger bo og ha sine kontorer her.

Det blir derfor nødvendig at opføre en stabsbarakke paa Brettingen.

Endvidere mangler i dette avsnit proviantbod.

Paa Hambaara mangler nu underbringelse for befal samt kjøkken og spiserum for befal og menige.

Her foreslaaes derfor opført en befalsbarakke og kjøkken med spiserum.

Paa Brettingen og Hysnes foreslaaes opført vakthuser ved lyskastere og signalmast, idet det har vist sig nødvendig, at betjeningen maa kunne opholde sig like ved disse.

Departementet optar endvidere ved denne leilighet spørsmålet om krigunderbringelse i batteriernes nærhet.

Som vore kystfæstninger nu er utstyrt, haves intet bombesikkert rum, hvor besætningen under fiendtlig ild kan søke dækning. Terrængforholdene er nemlig som regel saadan, at bebyggelsen paa de færreste steder vil kunne placeres dækket mot ild, selv om den søkes lagt mest mulig skjult. Disse ubeskyttede træhuser vil selvfølgelig let skytes i brand og byr ingen dækning mot projektiler. Departementet har tænkt sig utsprængt mindre underbringelsestunneller i batteriernes nærhet, saaledes beliggende, at besætningerne til enhver tid let vil kunne være fremme ved kanonerne.

Departementet optar ved nærværende anledning et beløp til paabegyndelse av saadanne krigsunderbringelsestunneller ved Agdenes, Bergens og Kristiansands befæstninger.

For Agdenes befæstninger foreslaaes saaledes git bevilgning til følgende arbeider:

Stabsbarakke, Brettingen ..	kr. 14 000,00
Proviantbod .. . . »	2 000,00
Befalsbarakke, Hambaara ..	» 6 000,00

Overføres kr. 22 000,00

Overført kr. 22 000,00

Kjøkken og spiserum .. . . . »	6 000,00
Vaktrum ved lyskastere og signalmast .. . . »	6 000,00
Tunneller for krigsunderbringelse ved batterierne .. . . »	10 000,00
Tilfældige utgifter .. . . . »	3 000,00

Sum kr. 47 000,00

2. Bergens befæstninger.

Kommandanten foreslaar bebyggelse for kr. 72 000,00. Hertil kommer kr. 40 000,00—kr. 50 000,00 til utbedring av bryggeforholdene, kulskur m. v. samt kr. 30 000,00 til krigsunderbringelse ved batterierne.

Kommandanten med tilslutning av fæstningsartilleriet fremholder nødvendigheten av, at det garnisonerende befal ved en kystfæstning av Bergens betydning bor paa fæstningen.

Som bekjendt har statens huser i Gravdal tidligere været anvendt til boliger for underofficersskolens befal samt endel av minevæsenets og signalvæsenets underofficerer.

Efterat underofficersskolen nu er avløst av en garnisonsavdeling, som er forlagt til Kvarvens befæstninger, kan der yderligere skaffes plads for kommandant og adjutant i hovedbygningen i Gravdal, for 2 gifte underofficerer i nordre kaserne og for kontorer og sykestue i søndre kaserne.

Der foreslaaes ved nærværende anledning opført bolig for den anden stabsofficer (næstkommanderende i fred, chef for de ytre befæstninger i krig), samt for den nye voldemester.

Det tilføies, at der ved et arrangement som ovenfor foreslaat, vil spares i aarlig utgift kr. 600,00, hvilket beløp nu er bevilget til leie av kommandantkontorer i Bergen.

Den gamle barkemølle i Gravdal, der nu anvendes til gymnastiksal m. v., men hvis ytterste fundament er faldefærdig og staar saaledes til, at det ikke lar sig reparere, foreslaaes nedrevet og flyttet til Kvarven for

at tjene som ekserserhus for garnisonsavdelingen.

Endvidere foreslaaes, under henvisning til hvad der ovenfor er anført under Agdenes befæstninger, utsprængt tunneller for krigsunderbringelse ved batterierne.

Der er i løpet av høsten opført en række spiseskur i de forskjellige avsnit. De resterende foreslaaes opført.

I henhold hertil opføres for Bergens befæstninger bevilgning til følgende arbeider: Boliger for den anden stabsof-

ficer og voldmesteren	kr. 28 000,00
Ekserserhus	» 4 500,00
Resterende spiseskur	» 6 600,00
Tunneller for krigsunderbringelse	» 20 000,00
Tilfældige utgifter	» 4 900,00

Sum kr. 64 000,00

3. Kristiansands befæstninger.

Kommandanten foreslaar opført bebyggelse for kr. 85 000,00. Fæstningsartilleriet reducerer dette forslag til ca. kr. 42 000,00, hvilket i det væsentlige tiltrædes av departementet.

Der blev overensstemmende med departementets forslag ifjor bl. a. som en foreløbig foranstaltning bevilget kr. 3 500,00 til indredning av bolig for en officer og en underofficer i den gamle vakt. Kommandanten har fremholdt dette arrangement som uheldig, og at vakten heller bør indredes for 2 underofficerer. For garnisonsløytnanten foreslaaes opført egen bolig paa Odderøen.

Heri er departementet enig saa meget mere som dette er overensstemmende med det oprindelige forslag, hvori det under forutsætning av en samlet bevilgning av kr. 1 035 000,00 var foreslaat opført egen bolig for garnisonsløytnanten samt utført den fornødne indredning av vakten for gifte underofficerer.

Endvidere fremholdes som absolut nødvendig opførelse av et laboratorium, idet al laborering nu foregaar i verkstedsbygningen for skræddere og skomakere, hvilket i længden er uforsvarlig.

Det foreslaaes videre utført endel utbedrings- og byggearbeider til nødvendig supplering av den bevilgede bebyggelse, nødvendig vandledning til Gleodden samt tunneller for krigsunderbringelse ved batterierne.

I henhold hertil foreslaaes bevilget:

O d d e r ø e n.

Bolig for en officer	kr. 15 000,00
Officershytte, østre batteri .. »	1 300,00
Tillæg til bolig med uthus for 2 gifte underofficerer i salutvagten (tidligere bevilget kr. 3 500,00)	» 500,00
Hytte for kjøkkenbetjening .. »	1 700,00
Utbedring av det gamle spiseskur	» 1 300,00
Privet, kul- og vedbod, østre batteri	» 550,00
Utbedring av brønde	» 600,00
Laboratorium	» 8 000,00

kr. 28 950,00

G l e o d d e n.

Indredning av depot paa mine-detachmentets arbeidsmagasin	» 1 100,00
Vandledning	» 2 500,00

Fælles:

Tunneller for krigsunderbringelse	» 10 000,00
Tilfældige utgifter	» 4 450,00

Sum kr. 47 000,00

4. Stjørdalens befæstninger.

Kommandanten fremsætter forslag til en række byggearbeider og forbedringer av befæstningernes underbringelsesforhold saavel i krig som i fred samt forslag til rent fortifikatoriske forbedringer til en samlet sum av kr. 400 000,00.

Fæstningsartilleriet fremholder, at kravene i og for sig kan være ønskelige, men finder kun at burde foreslaa det absolut nødvendige. Departementet slutter sig hertil og skal kortelig redegjøre for sit forslag.

Befæstningerne er uheldig stillet med

hensyn til vandforsyning, idet vandet tages fra brønde, der ikke gir tilstrækkelig for behovet.

Der er foreslaaet forskjellige alternativer for bedring av vandforsyningen, uten at disse endnu i detalj er utredet.

Departementet anser det nødvendig, at dette spørsmål søkes løst snarest mulig, for at fortet i tilfælde av mobilisering ikke skal staa uten den nødvendige vandforsyning.

Der opføres rent anslagsvis kr. 15 000,00 hertil.

Videre foreslaaes opført en barakke for regimentssamlingens indkaldte styrke samt et kanonskur.

Til lys og ventilation i de underjordiske -- i fjeldet indsprængte underbringelsesrum — er bevilget kr. 12 000,00 som første halvpart av det nødvendige beløp (jfr. st. prp. nr. 120, 1914, side 77). Restbevilgning hertil foreslaaes git.

I henhold hertil opføres bevilgning til følgende arbeider:

Forbedring av vandforsynin-	
gen	kr. 15 000,00
Barakke for regimentssamlin-	
gen	» 7 000,00
Kanonskur	» 3 000,00
Restbevilgning til lys og ven-	
tilation	» 12 000,00
Tilfældige utgifter	» 3 000,00
	<hr/>
	Sum kr. 40 000,00

5. Værdalens befæstninger.

Ved disse befæstninger findes endnu ingen bebyggelse. Departementet anser det imidlertid nødvendig, at der ogsaa her opsettes garnisonsavdeling, hvorfor et mindre etablissement foreslaaes opført hertil.

Der foreslaaes likeledes opført bolig for en garnisonerende løytnant ved befæstningerne.

Til lys og ventilation i de i fjeldet indsprængte underbringelsesrum er allerede bevilget kr. 11 500,00. Restbevilgning hertil foreslaaes overensstemmende med forutsættningen for denne bevilgning git.

Der opføres saaledes under Værdalens befæstninger følgende bevilgninger:

Barakkeetablissement for gar-	
nisonsavdeling med grund-	
erhvervelse	kr. 20 000,00
Bolig for gift løytnant	» 16 000,00
Restbevilgning til lys og venti-	
lation	» 11 500,00
Tilfældige utgifter	» 4 500,00
	<hr/>
	Sum kr. 52 000,00

6. Sarpsborg befæstninger.

Kommandanten foreslaar opført bebyggelse m. v. for ialt kr. 94 500,00, herav kr. 22 000,00 til erhvervelse av grund, idet det fremholdes, at pladsen baade paa Greaker og Ravneberget er alt for trang saavel av rent taktiske hensyn, som av hensyn til at de fornødne lokaliteter kan bli indordnet paa rimelig maate i terrænget. Fæstningsartilleriet slutter sig til kommandantens forslag.

Departementet finder av budgetmæssige hensyn kun at burde opta følgende:

G r e a k e r.

Det nuværende arrangement for vandforsyningen med sommervandledning fra en brønd utenfor fortet er utilfredsstillende.

Der foreslaaes anlagt brønd tilstrækkelig stor for forbruket samt frostfri vandledning. Endvidere foreslaaes opført vedskur samt ventilationsanordninger for kjøkken, maskinstation og proviantrum.

Da elektrisk lys kan skaffes billig fra Borregaard, foreslaaes dette indlagt i bebyggelsen.

Det ansees ønskelig, at en officer av garnisonsavdelingen bor paa fortet. Det foreslaaes derfor opført bolig for en gift officer.

Departementet optar derhos i nogen utstrækning forslaget om utvidelse av fortets territorium.

R a v n e b e r g e t.

Paa dette fort foreslaaes opført spisekur for 15 underofficerer og 50 mand.

Kommandanten fremholder imidlertid,

at han anser det uforsvarlig paa dette forts nuværende, indskrænkede omraade at opføre flere træhuser, og finder en utvidelse av verkets territorium nødvendig baade for bebyggelsen og for at skyts kan bli opstillet paa rigtig maate.

Kommandanten foreslaar erhvervet 200 maal grund, og at den indgjærdes.

Badet og endel barakkerum foreslaaes indredet til vinterbruk.

De nødvendige brandslukningsapparater foreslaaes anskaffet, da en opstaat ildebrand har udmerket anledning til at gripe om sig paa grund av den trange plads.

Utgifterne vedrørende ovennævnte foranstaltninger stiller sig saaledes:

G r e a a k e r.

Anlæg av tilstrækkelig stor brønd	kr. 2 500,00
Frostfri vandledning	» 3 800,00
Vedskur	» 500,00
Ventilation i kjøkken, maskinstation og proviantrum	» 500,00
Elektrisk lys for bebyggelsen	» 1 800,00
Bolig for officer	» 12 000,00
Nødvendig grunderhvervelse	» 5 000,00

R a v n e b e r g e t.

Spiseskur for 15 underofficerer og 50 mand	» 7 500,00
Grunderhvervelse	» 10 000,00
Gjærde om erhvervet grund	» 3 000,00
Indredning til vinterbruk av barakkerum og bad	» 2 000,00
Brandslukningsapparater	» 1 500,00
Tilfældige utgifter	» 4 900,00

Sum kr. 55 000,00

7. Kongsvinger befæstninger.

Ved disse befæstninger har øvelsesstyrken været underbragt paa Kongsvinger gamle fæstning, hvorved forarsakedes tids-spilde ved frem- og tilbakemarsjer mellem de gamle og de nye befæstninger.

Kommandanten har fremholdt nødvendigheten av, at befall og mandskap under øvelserne bor paa de nye befæstninger, og foreslaar i den anledning en række bygnin-

ger m. v. opført til et samlet beløp av kr. 180 000,00. Fæstningsartilleriet finder dog ikke at burde fremsætte forslag om saa store arbeider, men anbefaler arbeider til et beløp av kr. 26 400,00. Departementet finder for nærværende kun at burde opta forslag om en del supplerende bebyggelser paa Vardefortet, og skal i den anledning bemerke:

Den nuværende fredsbebyggelse paa Vardefortet bestaar væsentlig av det for garnisonsavdelingens underbringelse indredede vakthus, samt et under opførelse værende kjøkken med spiserum og tørrerum for garnisonsavdelingen.

Der foreslaaes tilbygget et spiseskur til dette hus, saaledes at hele besætningen kan spise under tak.

Endvidere foreslaaes opført en mindre barakke med spiserum for 2 à 3 officerer.

Utgifterne stiller sig saaledes:

Spiseskur (tilbygning)	kr. 3 500,00
Barakke for 2 à 3 officerer	» 3 000,00
Tilfældige utgifter	» 800,00

Sum kr. 7 300,00

8. Fossumavsnittets befæstninger.

Efter den av ingeniørvaabnet og fæstningsartilleriet utarbeidede plan for Fossumavsnittets bebyggelse var de samlede utgifter anslaat til kr. 259 000,00, her iberegnet utgifter til elektrisk lys og ventilation i krigstunnellerne.

Av dette beløp blev av Stortinget bevilget kr. 129 000,00 (kr. 96 000,00 til bebyggelse og kr. 33 000,00 til lys og ventilation, jfr. st. prp. nr. 120, 1914, side 76—77).

Departementet optar ved nærværende anledning forslag om bevilgning av de resterende planlagte bygninger m. v. ved disse befæstninger.

Der foreslaaes opført følgende bebyggelse:

a. H ø i t o r p.

Mandskapsbarakke for regimentssamlingen	kr. 16 000,00
Spiseskur	» 3 000,00

Overføres kr. 19 000,00

	Overført kr.	19 000,00
Skur for feltskyts og lyskaster- voiturer .. .. . »		2 500,00
Bod .. .. . »		200,00
Ekserserfelt .. .. . »		2 000,00
Officersbolig .. .. . »		20 000,00
Restbevilgning til lys og ven- tilation .. .. . »		16 000,00
Tilfældige udgifter .. .. . »		7 300,00
	Sum kr.	67 000,00

b. Trøgstad varde.

Mandskapsbarakke for regi- mentssamlingen .. .. . kr.		12 800,00
Spiseskur .. .. . »		2 400,00
Skur for feltskyts og lyskaster- voiturer .. .. . »		2 500,00
Bod .. .. . »		200,00
Ekserserfelt .. .. . »		2 000,00
Officersbolig .. .. . »		20 000,00
Restbevilgning til lys og ven- tilation .. .. . »		16 000,00
Tilfældige udgifter .. .. . »		7 100,00
	Sum kr.	63 000,00

9. Flytbare signalstationer.

Fæstningsartilleriet har foreslaaet bevilget midler til signalstationer saaledes anordnet, at de kan tages fra hverandre og flyttes fra det ene sted til det andet. Dette ansees ønskelig for at man til enhver tid skal kunne anordne skudobservation og signal-tjeneste fra de mest tjenlige punkter uten at være bundet til de forut fastsatte bestemte stationer.

Departementet opfører hertil kr. 20 000,00.

10. Tilfældige udgifter.

Departementet anser det ønskelig at disponere et mindre beløb for at kunne

inøtekomme uforutseede nødvendige krav, prisstigninger m. v. og foreslaar hertil bevilget kr. 7 700,00.

Sluttelig skal bemerkes, at man i nærværende forslag ikke har medtat bebyggelse for Ofotens befæstninger, idet man har fundet at burde vente hermed, indtil befæstningerne nærmer sig sin fuldførelse og man saaledes kan ha bedre oversigt over den nødvendige bebyggelse for disse anlæg.

Utgifterne hertil, som foreløbig er anslaat til kr. 130 000,00, har man tænkt at utrede av de til Nord-Norges forsvar avsatte og senere bevilgendes midler.

I henhold til det foran anførte foreslaar departementet under de enkelte befæstninger m. v. følgende beløb til byggearbeider:

1. Agdenes befæstninger .. kr.	47 000,00
2. Bergens befæstninger .. »	64 000,00
3. Kristiansands befæstning- ger .. .. . »	47 000,00
4. Stjørdalens befæstninger »	40 000,00
5. Værdalens befæstninger »	52 000,00
6. Sarpsborg befæstninger »	55 000,00
7. Kongsvinger befæstning- ger .. .. . »	7 300,00
8. Fossumavsnittets befæst- ninger .. .. . »	130 000,00
9. Flytbare signalstationer »	20 000,00
10. Tilfældige udgifter .. .. »	7 700,00

Sum kr. 470 000,00

Departementet undlater ikke at oplyse, at de til byggearbeider paa befæstningerne ifjor bevilgede kr. 500 000,00 paa det nærmeste er anvendt. I ethvert fald antages bevilgningen i sin helhet at ville bli opbrukt i løpet av indeværende budgettermin.

De fra fæstningsartilleriet og ingeniørvaabnet indkomne uttalelser med bilag vedlægges.

Kristiania den 27de februar 1916.

Th. Holtfodt.

_____
R. Rosenqvist.